

Groei in de groep

Zodra leerlingen in een klaslokaal samenkomen, vormen zij een groep. Er kan echter een enorm verschil zijn in de manier waarop groepen zich manifesteren. Groepen kunnen verschillen in de onderlinge samenhang tussen de leerlingen en de mate waarin een groep gemotiveerd is om mee te doen aan de les. Door te herkennen wat een groep nodig heeft, kan een docent een groepsklimaat bevorderen waarin leerlingen kunnen leren en groeien.

Leerlingen die al wat langer samen in een groep functioneren hebben onderling een web gecreëerd van ongeschreven regels waar je aan moet voldoen om bij de groep of subgroep te horen. Tijdens de puberteit is het voor

leerlingen enorm belangrijk om bij een groep te horen. Daardoor is het één van de bepalende factoren voor de manier waarop ze zich gedragen in de klas. Vandaar dat het gedrag van een leerling in de klas soms enorm kan verschillen van het gedrag van diezelfde leerling tijdens een één op één gesprek.

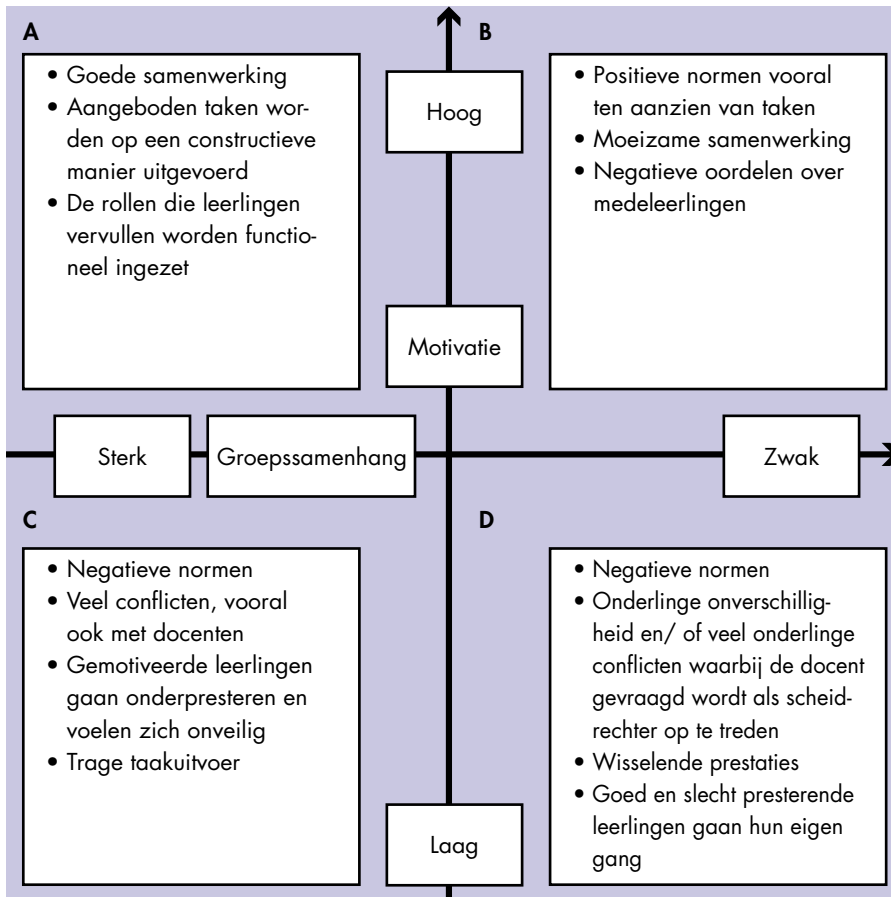
Er zijn vier soorten groepen te onderscheiden op basis van twee dimensies.

De eerste dimensie is de mate van samenhang in de gehele groep: er zijn groepen waarin een sterke onderlinge samenhang is waar te nemen. In dergelijke groepen zijn de leerlingen onderling sterk op elkaar betrokken en letten daarbij erg op elkaars gedrag. In groepen met weinig onderlinge samenhang bestaan juist veel subgroepjes die niet op elkaar betrokken zijn of elkaar zelfs bevechten, naast leerlingen die erg individueel opereren.

De tweede dimensie is de motivatie ten opzichte van de aangeboden taken. In een groep met een hoge taakmotivatie heerst een grotere bereidheid om de aangeboden taken uit te voeren dan in een groep met een lage taakmotivatie. In een groep met een lage taakmotivatie kunnen best gemotiveerde leerlingen zitten. Als in een groep echter de ongeschreven regel is dat je pas bij de groep hoort als je geen huiswerk maakt en niet meedoet in de les, wordt het voor leerlingen heel moeilijk om hun intrinsieke motivatie te laten blijken. De prijs die deze leerlingen moeten betalen voor sociale uitsluiting is vaak hoog.

Op basis van deze twee dimensies zijn vier soorten groepen te onderscheiden. De kenmerken van deze groepen zijn weergegeven in de onderstaande figuur.

In groep A is het fijn lesgeven en ook in groep B is veel mogelijk. Lesgeven in groep D is al een stuk lastiger. Groep C, in zijn meest extreme vorm, kan er zelfs voor zorgen dat je er als docent tegenop gaat zien om daar nog les aan te geven. Een lastig aspect aan deze groep is dat leerlingen die worden aangesproken op ongewenst gedrag of daarvoor straf krijgen, binnen de groep vaak meer aanzien verwerven. In de hersenen van deze leerlingen wordt op deze momenten het gedeelte geactiveerd dat gevoelig is voor beloning. Daardoor wordt het ongewenste gedrag juist bevestigd en is de negatieve spiraal in gang gezet.

Coachen van de groei

Hoewel het transformeren en laten groeien van groepen naar een groep A lastig kan zijn, is het zeker wel mogelijk. Daarbij vragen de verschillende groepen om een specifieke aanpak.

Groep B

In deze groep zijn leerlingen wel bereid een taak uit te voeren, maar de onderlinge samenwerking is allerminst vanzelfsprekend. Dat vraagt van de docent om opdrachten te geven waarbij moet worden samengewerkt en waarbij vooraf concreet wordt aangegeven welke vaardigheden daarbij worden geoefend en waarom. Voorbeelden van vaardigheden zijn: verhelderende vragen stellen, 'hoorbaar' luisteren, werk verdelen, tijd bewaken, etc.

Na afloop van de opdracht, wordt telkens nabesproken wat er gelukt is en wat beter kan. Daarbij is het belangrijk leerlingen elkaar positieve tips te laten geven. Ieder van jullie schrijft op wat top

Mijn groep C

'Ik deelde een proefwerk uit en voor de zoveelste keer regende het onvoldoendes. Elke keer als een leerling zijn blaadje terug kreeg, riep hij zijn cijfer door de klas. Hoe groter de onvoldoende, hoe harder er werd gelachen. Het leek erop alsof ze samen de grootste lol hadden met zoveel tweeën en drieën. Ik besloot er met hun over te praten. Met de nodige moeite kreeg ik ze stil en vertelde hoe erg ik het had gevonden om het proefwerk na te kijken en zoveel onvoldoendes uit te delen. Ik vertelde ook dat ik mij zorgen maakte en niet wist hoe het verder moest. Aanvankelijk schoten ze opnieuw in de lach en riepen dat alle docenten het alleen maar leuk vonden om rode strepen te zetten, maar dat hen dat niets kon schelen. Ik hield vol en maakte hen duidelijk dat ik het helemaal niet leuk vond en er zelfs wakker van had gelegen. Toen ze zagen dat ik dat meende, werd het rustiger. Ik vroeg hen wat er zou gebeuren als dit zo doorging. Een leerling zei: 'Zo blijf ik wel zitten, ik haal het toch nooit. En alle leraren hebben de pik op ons'. Ik ging niet in de verdediging en ik probeerde hem ook niet van het tegendeel te overtuigen. Ik vroeg door: waardoor dacht hij dat leraren de pik op hen hadden? En hoe kwam het dat ze dachten dat ze het niet zouden kunnen? Schoorvoetend begonnen ze te vertellen wat hen dwars zat. Pas nadat ze hun verhaal hadden kunnen doen, stonden ze er open voor ook naar hun eigen aandeel in de situatie te kijken. Ze begonnen in te zien dat ze uiteindelijk zelf de dupe waren van de manier waarop het nu ging. Sommige leerlingen durfden te zeggen dat ze de situatie zelf ook niet fijn vonden. Ik heb hen gevraagd naar wat er moest veranderen en wat daarvoor nodig was. Samen met hen heb ik een plan kunnen maken om het tij te keren. Met vallen en opstaan en veel complimenten op momenten dat er iets lukte, ontstond er meer en meer een werksfeer in de groep'.

Piet Post

Nazomer

De klaterende lach slingert zich als een liaan om de stammen van de bomen en komt door het open raam mijn werkkamer in. De bron waaraan zij ontspringt, zie ik niet. Een jaar of vijftien zal ze zijn, blond, vast gehuld in een T-shirt met vrolijke print en een spijkerbroek met voorbewerkte gaten. Achter de bomen voorbij het gazon weet ik het groepje leerlingen op het schoolplein. Nu het zomert, zit het daar alle dagen om deze tijd, nog één sigaretje alvorens naar huis te gaan. De voorbij schooldag verkruiemt aan hun voeten. Niets geleerd, alles geleerd. De jeugd kent geen maat, hun hersens zijn daar nog niet op berekend.

Uit het schoolgebouw komt een man. Ik zie hem voorbyschuiven, van rechts naar links boven mijn beeldscherm. Waar ik het groepje vermoed, valt het stil. De gebogen gestalte passeert de vrolijk vormgegeven blokken waarop zij zitten. Of er een groet wordt gewisseld kan ik niet horen, maar zonder ondertitels is mij duidelijk dat hij een van hun docenten is. Als hij buiten gehoorsafstand is, zwelt hun gesprek weer aan.

Ik volg hem met mijn ogen. De bruine jas, onnodig op een nazomerdag als deze, zit hem als gegoten om het lijf. Zou hij er ook in slapen? Hij heeft de tred van een bejaarde, wankelmoedig, zoekend naar asfalt dat niet wijkt, zijn blik gevestigd op het plaveisel. Een vroeg oude man, voortijdig verwelkt in het klaslokaal. Ik mijmer hem naar huis, stel me zijn kale woonkamer voor, het bureautje vol met nakijkwerk. Er komt een plaatsvervangende triestheid in mij op als ik hem de parkeerplaats zie verlaten, zo ver weg al aardig klein geworden, maar het silhouet nog steeds gelijk. Hij torst de wereld op zijn schouders. Had hij geen naam, hij zou Atlas moeten heten.

Het gekeuvel van het groepje leerlingen in de namiddagzon is weer tot vol volume gestegen. Bespreken zij nu die gebogen man, en zo ja, doen zij dat dan wel met gevoel voor een mens-onderweg? Ik ben bijna geneigd om uit mijn raam het rozenperkje in te stappen, over het gladgeschoren gazon, langs de boomwal naar hen toe, om me plompverloren met hun conversatie te bemoeien. Maar dan klinkt weer die lach, als een waterval. Zij zal achterover buigen als zij zo lacht, dat kan niet anders, en niet met een preutse hand voor haar mond zoals de meeste van haar seksegenoten, maar gewoon voluit lachend, de mond wijd open, de tanden glinsterend. Haar lach kronkelt langs de takken, langs de stammen. Het late lover ritselt van genoeg. Ik besluit achter mijn bureau te blijven zitten.

In zo'n lach schuilt geen kwaad.

PHPost@cs.com

was en noteert minstens drie tips voor wat er beter kan. Wanneer je als docent expliciet laat benoemen wat de samenwerking heeft opgeleverd, gaan leerlingen ook inzien wat de waarde daarvan is.

Groep C en D

In deze groepen moet eerst gewerkt worden aan de negatieve normen en het herstellen van een veilige sfeer. Tegelijkertijd is het van belang dat je als docent duidelijke grenzen stelt aan wat er wel en niet kan. Wanneer je daarbij leerlingen uitnodigt om te vertellen hoe zij e.e.a. beleven, wat hun motieven zijn en wat ze wel zouden willen, kun je ze leren hoe ze dat op een manier onder woorden kunnen brengen, zodanig dat een ander zich niet aangevallen hoeft te voelen maar geneigd is naar je te luisteren.

Belonen van positief gedrag door positieve feedback is hier veel effectiever dan straffen. Tegelijkertijd blijven soms sancties noodzakelijk bij serieus grensoverschrijdend gedrag. In die gevallen is een corrigerend gesprek daarna een heel belangrijk middel om het noodzakelijke contact tussen jou en de leerling weer te herstellen en de leerling te helpen alternatief gedrag te ontwikkelen.

Op deze manier is een groep C in een groep B om te buigen. Daarna (en gedeeltelijk tegelijkertijd), als de sfeer voldoende veilig en positief is, kan de ontwikkeling naar een groep A worden ingezet zoals hierboven is beschreven. Hoewel de aanpak in de groepen C en D overeenkomt, is het goed om te bedenken dat de onveiligheid in groep C vaak veel groter is dan in een groep D. In een groep C kan de druk op de individuele leerling om mee te doen met het negatieve gedrag erg groot zijn. Leerlingen zijn dan te bang om zich aan de groepsnorm te onttrekken. Het herstellen van de veiligheid heeft dan een hoge prioriteit. Hoe moeilijk het soms voor een docent ook is om niet meegeleurd te worden in de negatieve spiraal en terecht te komen in een sfeer van repressie en strafinflatie: wat deze groep nodig heeft, is veel aandacht voor hun onderliggende gevoelens van onvrede.

Klaas Jan Terpstra is jarenlang docent geweest en heeft een training en adviesbureau (www.osmoconsult.nl) en is kennispartner van HPC (www.hpc.nu). Hij is auteur van het boek 'Docent van nu', waarop dit artikel is gebaseerd.